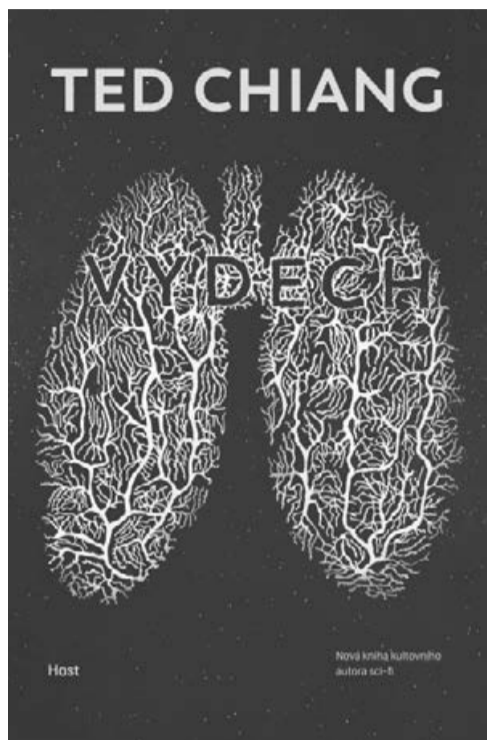

ZIVOTNI CYKLUS SCIFISTICKÉHO POCITU ÚZASU

Ted Chiang: Výdech

Z angličtiny přeložili Richard Podany (Pravda faktů, pravda pocitů) a Bob Hýsek Host, Brno 2021, 381 s.

Boris Hokr

Nejkvalitnější science-fiction byla vždy spojována s takzvaným pocitem úžasu. Ve zlaté éře žánru právě tuto kvalitu zdůrazňovaly i názvy pulpových magazínů jako *Astounding*, *Amazing* či *Wonder Stories*. Poznání dosud netušených možností, prozření stran lidského potenciálu i nezměrnosti vesmíru a existence se ovšem často redukovalo na prvoplánové popisy exotických planet, podivuhodných životních forem či fascinujících vynálezů. Přesto vždy byli autoři a autorky, kteří tento pocit úžasu dokázali zpracovat na hlubší úrovni.

Dan Simmons uvedl svůj opus magnum *Zpěvy Hyperionu* potměšilým zvláštějším typických prvků space oper: „Konzul Hege-

monie seděl na terase své ebenově černé kosmické lodi a na starém, ale dobře udržovaném klavíru Steinway hrál Rachmaninovo Pre-ludium v cis mol, zatímco dole s výhrůžným řevem vyskakovali z bažin obrovští ještěřovití tvorové.“ William Gibson a autoři kyberpunkového Hnutí se zase snažili o „nabíty“ jazyk obraznosti odkazující k technologiemi a významy prodchnutému světu. Román *Neuromancer* tak začíná kultovní větou „Nebe nad přístavem mělo barvu televize přepnuté na prázdný kanál.“ Oba přístupy jsou funkční, ale pracují s atraktivitou žánru a jeho motivů.

A pak jsou zde příběhy Teda Chianga – komorní v obrazech i provedení, působivě tlumené, ale zároveň obsahující emoce a vtip, které během čtení pozvolna vyplouvají na povrch. „Není náhoda, že ‚aspirace‘ znamená zároveň naději a nádech. [...] Mluví, tedy jsem. Asi pouze ti, kteří se učí vokálně jako papoušci a lidé, plně chápou pravdivost tohoto tvrzení.“ Citace je z povídky „Velké ticho“, která dobře ilustruje způsob, jakým Chiang tvoří. Příběh vznikl jako součást projektu Jennifer Allorové a Guillerma Calzadilly na téma antropomorfismu a spojení mezi lidským a ne-lidským světem. Jako základ videoinstalace přitom posloužily záběry na radioteleskop v Arecibu, kterým se lidstvo pokouší kontaktovat případné mimozemské civilizace, a nedalekého deštného pralesa, v němž rychle vymírají tamní papoušci.

Právě takový papoušek je vypravěčem Chiangovy povídky. Uvažuje o snaze lidstva kontaktovat jinou civilizaci a smutně konstatuje, jak ambiciózní a úsměvný to je projekt, když nebyl člověk schopen pochopit už inteligenci na Zemi. Chiang napsal melancholický text, ve kterém se odráží od Fermiho paradoxu, podle jehož předzřívky má povídka i projekt svůj název a který stručně říká, že pokud nevnímáme z vesmíru navzdory jeho stáří a velikosti vysílání žádné civilizace (která nutně musela čistě statisticky někde vzniknout), je to proto, že žádné nejsou... případně už zanikly. Zároveň ale autor naprosto přirozeně nepracuje pouze s vědeckými problémy, teoriemi a filosofií lidského poznání, ale i s konkrétními dopady lidské existence na naše prostředí. Od portorických pralesů se vydá v úvahách svého papouščího vypravěče do hlubin mlčícího kosmu a zase zpátky... aby pointou byla nakonec jen zdánlivě prostá

emoce obsažená v papouškově sdělení lidstvu, které přineslo nejen jeho druhu zkázu: „Budte hodní. Mám vás rád.“ Ale právě emoce jsou to, co jeho zdánlivě jednoduché a až precizně chladné texty pohání od začátku. Jen to nejsou emoce velkých gest a romantických filmů.

Ted Chiang je skutečně výjimečný autor. První povídku prodal na sklonku osmdesátých let a od té doby publikoval všeho všudy sedmáct textů souborně vydaných ve dvou sbírkách, *Příběhů vašeho života* a *Výdechu*. Získal za ně ovšem čtyři ceny Hugo, čtyři ceny Nebula a šest cen Locus... a pátého Huga obdržela filmová adaptace jeho povídky *Příběh tvého života* (Příchozí, r. Denis Villeneuve). Jeho příběhy bezprecedentně fascinují čtenářskou i odbornou veřejnost svou zdánlivou jednoduchostí, za kterou se ovšem skrývá intelektuální vyzývavost. On sám by ovšem pravděpodobně poznamenal, že je to spíše v *nevyhnutelnosti* jeho textů. Aspoň pokud tedy můžeme soudit podle jeho komentáře k povídce „Dělení nulou“ z první sbírky *Příběhy vašeho života*, kde se vyznává z obdivu k jednoduchému designu... a také matematické rovnici $eB + 1 = 0$. Právě ona nevyhnutelnost řešení, ale i důsledků pečlivě promyšlených teorií a konceptů vzbuzuje v Chiangových čtenářích onen pocit úžasu.

Dost často je přitom obtížné na první pohled pochopit, proč by vlastně jeho povídky měly být sci-fi: Na to se až moc prolínají s vědeckými či popularizačními esey (ve velké oblibě má otázky svobodné vůle – zde v povídkách „Co se od nás čeká“ a „Úzkost je závrať ze svobody“) a chybí jim důraz na velkolepé atrakce a ono „science“ v názvu žánru. Ovšem jen do chvíle, než si uvědomíme, že technologie nejsou jen raketové motory nebo dokonale lidské androidy, ale i samo lidské myšlení. Chiang je technologem lidské mysli a technologickou revoluci u něj představuje přechod orální kultury spoléhající na vyprávění ke kultuře používající písmo... jež zase čelí revoluční metodě digitálního záznamu všech vzpomínek („Pravda faktů, pravda pocitů“).

V těch nejlepších povídkách se pak věnuje prosté skutečnosti, jak myšlení a jeho akt definuje celý svět. V první sbírce vyprávěl například o životě na babylonské věži, která je skutečně dostavěna až k existující nebeské

klenbě, kterou chtějí dělníci v samotném závěru prorazit a zjistit, co je nad nebesy. Povídka přitom není založena na mýtech, ale čistě mechanických principech a důsledcích existence takové ohromné stavby. Ve *Výdechu* zase ve stejnojmenné povídce Chiang předestřel zpověď robotické civilizace žijící v uzavřeném vesmíru, jejíž příslušníci pohání vyrovnávání okolního tlaku (a tedy vzhledem k nastavení svého světa pochopí, že jsou odsouzeni k záhubě, protože se blíží okamžik, kdy tlak dosáhne rovnováhy).

Především je ale v nové sbírce příběh „Pupek světa“, který bere naprosto vážně kreacionistickou teorii mladé Země. Jak by vypadalo vědecké bádání, pokud by existovaly jasné archeologické i jiné důkazy o tom, že svět byl stvořen před osmi tisíci lety? Například mumie lidí bez pupků (protože byli stvořeni jako dospělí), zkamenělé stromy bez letokruhů nebo lebky beze švů... Jak uvažují lidé, kteří naprosto přesně ví, že jsou příslušníky „pupkem světa“ – cílem a účelem Stvoření? A co s nimi udělá astronomický objev, který jim tuto jistotu vezme?

Všechny tyto příběhy jsou dokonalou ukázkou zmíněné nevyhnutelnosti, po níž je čtenáři jasné, že právě takhle, a ne jinak to musí být. Bezelstně zvědavý Chiang položí otázku a připraví podmínky, za nichž by ji mohl důsledně prozkoumat. Svět fikce přitom působí naprosto komplexně, je pevně ukotvený ve vědě (aka technologii myšlení) a jejich pravidlech, neobchází důkazy a jasné daná pravidla, ale naopak je řetězí, a přitom nabízí dost prostoru pro city – jako v nejdelším textu sbírky, jímž je novela „Životní cyklus softwarových objektů“. Ta je založena na myšlence, že i pro umělé inteligence je největším učitelem život sám, a vypráví o lidech, kteří své původně projekty, později digitální mazlíčky a nakonec vlastně potomky skutečně vychovávají dvacet let a věnují jim nejen svůj čas, ale hlavně city, zatímco původně revoluční technologie jejich *digientů* nutně zastarává a z technických průkopníků se stává obskurní sekta stárnoucích lidí s divným koníčkem. Přesto však jejich snaha dokládá, že skutečně důležité věci potřebují čas a žádné zkratky k dokonalosti neexistují. Ani Ted Chiang nepoužívá při svém psaní zkratky, ale právě proto jsou už tři desetiletí vrcholem žánru. ■

KNIHY NOMINOVANÉ NA CENY JANTAR 2020: TÁZÁNÍ PO (NE)SMYSLU EXISTENCE, DĚTSTVÍ A DETEKTIVKA Z TĚŠÍNSKA

Lenka Daňhelová: Jaká nesmrtnost?
Protimluv, Ostrava 2020, 88 s.

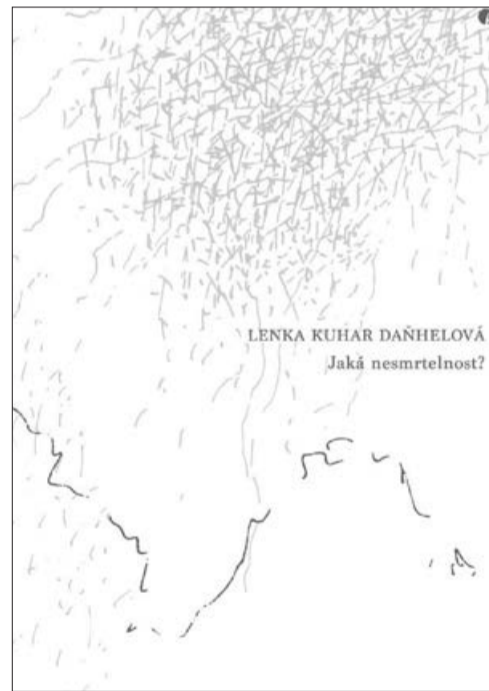
Ivan Binar: Bezstarostná léta chlapecká
Protimluv, Ostrava 2020, 224 s.

Petr Sagitarius: Trujkunt
Argo, Praha 2020, 352 s.

Zuzana Kultánová

Cena Jantar byla založena v roce 2018 s cílem propagovat kulturu v Moravskoslezském kraji. Inicioval ji portál *Ostravan.cz* a má několik kategorií; jednou z nich je literatura. Letos se bude konat čtvrtý ročník a porota odkryla nominované. Jako obvykle jde o autory, kteří jsou spjatí s krajem, což je podmínka pro účast. Prakticky to znamená, že autor se tam například narodí a žije do dospělosti, nebo tam strávil podstatnou část života.

Tím se na jedné straně naplňuje ušlechtilý záměr cen upozornit na to, že i v „exotickém“ kraji kvete kultura, na straně druhé to značně omezuje výběr. Musí se zkrátka brát z toho, co je, takže riziko lokálnosti je vysoké. Zajímavé také je, že kategorie literatury zvláště zůstává. I při zblázněném pohledu si nelze nevšimnout, že literáti tady ve valné většině nemají nadregionální přesah (vyjma laureáta Petra Hrušky), na rozdíl třeba od umělců v kategorii Populární hudba ad. Dosavadními laureáty za literaturu jsou Jaroslav Žila in memoriam, Irena Štátná a Petr Hruška.

Letos byli nominováni tito autoři: Ivan Binar za *Bezstarostná léta chlapecká* (Protimluv, 2020), Lenka Kuhar Daňhelová za básnickou sbírku *Jaká nesmrtnost?* (Protimluv, 2020) a Petr Sagitarius za detektivní triptych *Trujkunt* (Argo, 2020). Kromě slibné Daňhelové zvolené knihy budí spíš rozpaky. Mnohé asi překvapí absence nominace Karin Lednické za čtenářsky velmi úspěšný *Šikmý kostel*, která se tak nějak čekala, nicméně porota s ohledem na to, že jde o ještě nedokončenou trilogii, dílo nakonec nenominovala.

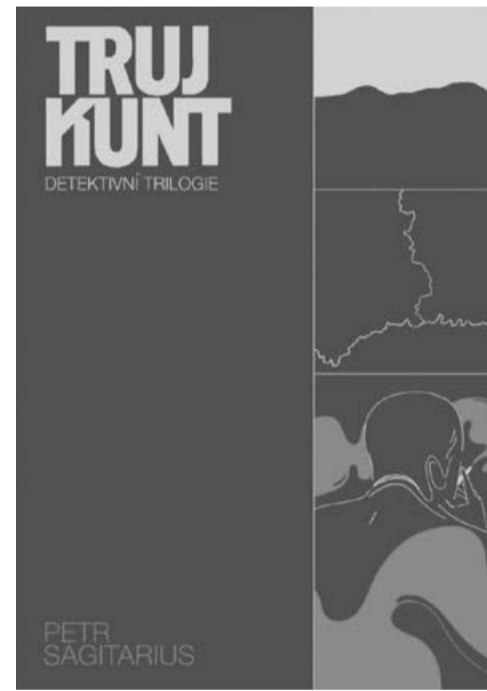
Zbude po tobě jen jméno, možná ani to ne

Jaká nesmrtnost? je čtvrtá básnická sbírka Lenky Kuhar Daňhelové. Mohla by se tak jmenovat *Co po tobě zbude?* Hlavní roli zde hraje jméno. Jsou tady výčty jmen i odkazy na

slavná jména v dějinách, jak umění, ale taky třeba holocaustu. Jméno je tady identifikátor, ale i pouhé slovo, které jednoduše zbude a v konečném důsledku je můžete přiřadit komukoli, protože samotné jméno je pohrobek, který neznamená nic. Lyrický subjekt hledá své místo ve světě, v dějinách, které se jeví ryze nesmyslně, minulost se mísí s přítomností a básnický hlas se ptá po své vlastní identitě. Kde je jeho místo v oně změní krveprolití a jaký má na tragických dějinách vlastní podíl? Sběrka je zvláště monotematická, což působí paradoxně silně: „*Jak jenom uvěřit člověku / že je v jádru dobrý*“ („Petřovi“).

Je zde jakási alternativní žitá přítomnost, která zahrnuje minulé, ale i budoucnost minulých či krádež budoucnosti okolnostmi. Subjekt vědomě rezignuje na konvenční vnímání času, které obyčejně člověku zpřehled-

ňuje vlastní dějiny. Tedy osu: minulost – přítomnost – budoucnost.

Knihy má čtyři oddíly a pro všechny básně je charakteristický jakýsi neklidný šum, praskání, nervní tázání se po smyslu existence. Nic z toho není v poezii nové. V tomto smyslu je sbírka konvenční. Ovšem Daňhelová zaujme způsobem, jakým básně napsala. Všechno to jsou v podstatě otazníky, výkřiky, vnitřní pláč a vztahování k okolí je zvláště horečnaté, jakoby nemocné. Jako by celý svět byl nemocný a subjekt nakažený spolu s ním. Má to v sobě něco z poutnictví a kapku z baroka. Daňhelová kombinuje zvláštní litanické výčty se strnulými obrazy, podobenství a mikropříběhy plné existenciální tísně, což tvoří zajímavou dynamiku knihy.

Co sbírce naopak škodí, je přílišná repetitivnost, knize by prospělo trochu ji protřítit.